

ANTHEA

GREGOR TOMC

Institut za sociologiju, Ljubljana

Problematizirajući stvaranje subkulturnih svjetova, autor razlikuje tri nivoa društvenoga: 1. društveno u širem smislu riječi, 2. kao kontekst u kojem se događaju naše grupne pripadnosti i 3. naše individualne, neponovljive prerade društvenog iskustva. Druga priroda društva je ono područje društvenoga koje se suprotstavlja našoj volji i koje predstavlja kontekst našeg grupnog i individualnog djelovanja. Drugu prirodu društva, koja nam je data, možemo jedino potisnuti, ne možemo je odstraniti. Uz kritiku totalitarne vladavine kojoj je preduvjet da potisne drugu prirodu društva, autor je izložio nekoliko osnovnih parova razlika u orijentacijama koje predstavljaju granicu između pripadnika subkulture i dominantnog svijeta.

I

Posebnost sociologije kao znanosti jest u tome da mi sociolozi relevantno oblikujemo građu koju zatim objašnjavamo. Ne radi se samo o tome da smo u tome što razlažemo uvijek i sami prisutni da je svako razumijevanje društva ujedno i samorazumijevanje društvenog bića. Tu me više zanima posebnost tog samorazumijevanja kod nas koji smo prošli kroz dril sociološkog obrazovanja.

Iz samorazumljive činjenice da smo društvena bića volimo izvoditi pretjerane zaključke o prirodi te društvenosti, konstruiramo neku izrazito strukturiranu sliku društvenog, u kojoj je malo prostora za nepredviđeno i nepredvidljivo. Djelovanje pojedinaca stješnjujemo u uloge, skupine uloga razvrstavamo u institucije, institucije u sisteme, sisteme u mega — trendove, moguće veze među elementima koje promatramo, volimo promijeniti u uzročne veze.

Ne niječem opstojanost društva niti oblik društvenosti, ali ipak mi se čini smislenim razlučivati nekoliko nivoa: 1. društveno u širem smislu riječi, 2. kao kontekst u kojem se događaju naše grupne pripadnosti, 3. naše individualne, neponovljive prerade društvenog iskustva.

Pod širim kontekstom, imenovat ću ga druga priroda društva, ne razumijem jednostavno sve postojeće; niti kao svijet u materijalnom smislu, kao sve ono što postoji bez naše intervencije; još manje kao ono što važi za normalno ili možda za idealno; također ne kao sve što je spontano i neprisilno; ili kao suprotnost božanskog ili onog u životu zadobivenog; niti drugu prirodu dru-

štva razumijevam kao suprotnost neprirodnom (umetnutom). Pod drugom prirodom društva razumijem ono područje društvenoga koje se suprostavlja našoj volji i koje predstavlja kontekst našeg grupnog i individualnog djelovanja. Druga priroda društva nam je u tom smislu data. Možemo je jedino potisnuti, ne možemo je odstraniti. U modernim zapadnim društvima dva ključna pogleda na drugu prirodu društva koji uspostavljaju kontekst djelovanja velike većine ljudi jesu tržišno — robni odnosi u sferi ekonomija i demokracija u sferi politike. Uzroci druge prirode društva su relativno trajni i nepromjenjivi.

Na drugoj strani društveni svijet u užem značenju riječi, društveno djelovanje pojedinca je daleko tranzitivnije, a i labavo strukturirano. Ako druga priroda društva predstavlja granice našeg djelovanja, onda područje društvenoga predstavlja presjecište objektivnog i subjektivnog.

O društvenom možemo govoriti tek onda kada objektivan položaj koincidira sa sviješću o pripadnosti. Grupa je znači susret položaja sa sviješću. Tipična grupna presjecišta u modernom društvu predstavljaju obitelj, grupa vršnjaka ili vjerska grupa.

Postoji mnogo objektivnih kriterija koji ljude razvrstavaju: životni uvjeti, tip okoline, obiteljsko porijeklo, etnička pripadnost, spol, dob, fizički izgled, primanja, vlasništvo, ekonomske mogućnosti, zvanje, vjerske pripadnosti, naobrazba, znanje, rasa, politička pripadnost i još bi se moglo nabrajati. Ipak takav objektivni atribut, ili neka agregacija atributa, postaje relevantan tek onda kada je kao takav prepoznatljiv u grupi pojedinaca i kada samim tim postigne oznaku njihovog društvenog življenja (djela). U suprotnom primjeru pak takav objektivan atribut postoji samo kao element druge prirode društva, kao dio konteksta društvenog. Svijet sam po sebi je zbrka nepovezanih činjenica. Ono što ga povezuje i osmišljava tek je grupna i individualna priroda.

Kategorija kao, na primjer, razred (klasa) po pravilu nije društvena grupa. Kategorija je samo agregacija društvenih činjenica koje su sjedinjene umjetnim zahvatom, intervencijom sociologa i u skladu s njegovim teorijskim stajalištem. Ponekad sociolog takvom čistom konstruktivnom nehotice pokuša udahnuti život tako da mu ga samovoljno pripíše. Baš na temelju takvih zahvata nastala su mnoga razumijevanja društva i samorazumijevanje našeg položaja u njemu.

Mi sociolozi na taj način svrstavamo društvene činjenice u sisteme, pri tom sistemi zadobiju, pošto je iz njih izuzeta stvarna dinamika društvenog, značaj trajnosti strukturiranosti i izoliranosti od zbiljskog. U zadnjoj instanci takav sistem i odnosi među njegovim djelovima ne trebaju ni društvene ni individualne intervencije. Evans Pritchard bio je u pravu: Durkheim, a ne divljak napravio je iz društva boga. Društveni sistem je produkt sociologove fikcije što još ne znači da neki odnosi nisu, svjesnom intervencijom, regulirani na sistemski način.

Inače je društveno lomljiva tvorba, nešto što je neprestano na rubu dezintegracije, kao nešto što se stalno oblikuje i raspada. Pored toga društveno je i mnogo kompleksnije, kao što bi mogli koncipirati i sami sebi priznati mi sociolozi, kada nešto sistematiziramo.

Pojedinac je trajniji entitet od oblika društvenog kroz koje prolazi. Prirodno je to baš obrnuto i to iz dva razloga. Prvo, zato jer atribute grupnoga, kao što smo već rekli, pripisujemo kategorijama naše fikcije i to tako dugo dok postoje teorijski okviri, unutar kojih su se vodile i koji im sada nude utočište. Drugo, zato jer oblicima društvenog pripisujemo ove oznake i još i potom, kada one više ne označuju djelovanje pojedinaca i vrijednosno ih ne integriraju već su samo uspomena na društveno. Tipičan primjer kategorije koja tako postoji je svakako radnička klasa koja postoji u fiktivnoj teorijskoj konstrukciji brojnih sociologa, kao proletarijat, pri čemu nove elaboracije pojma i njegove uloge pri realizaciji neizbježnih mega — trendova rađaju stalne promjene u doživljavanju društvenoga takovih društvoslovaca. Marksistička doktrina (pod doktrinom razumijem svaku teoriju koju stiže sudbina da se samogenerira) je u tom smislu (s)lijep primjer sistematičnog, rigoroznog i sveobuhvatnog razlaganja pretežno, nepostojećeg, koja u svom razumijevanju druga prirode društva, društvenoga i individualnog ne treba promatranja vanjskog svijeta.

Što više, vanjsko djeluje kao smetnja.

Navikli smo razmišljati o pregledno strukturiranim odnosima i jasnim činionicima pomoću jednodimenzionalnih interesa. I tada, kada je situacija mnogo kompleksnija i interesi mnogo ambivalentniji ili raznovrsniji, više volimo govoriti o odsustvu sredenosti ili o još ne artikuliranim namjenama, i to baš zato jer je lakše razmišljati o regularnosti i mogućim odstupanjima od nje nego o slučajnosti i mogućim pravilnostima u njoj.

Ipak samo u iznimnim situacijama veći broj pojedinaca uspije razviti svijest o makro — grupnoj pripadnosti, o nekom zajedničkom interesu i volji ljudi koji inače pripadaju prostornim i drugim disperznim kategorijama. Svijest o grupnoj pripadnosti, u tome primjeru oblikuje se prije svega posredno, preko sekundarnih oblika komuniciranja. Makro — svijest nije tako kratkotrajna kao kod drugih oblika društvenoga, ali je ipak po pravilu manje inkluzivna, što znači da pojedinac lakše prelazi u i izvan nje.

Makro pripadnost pojedinca nije označena pretežno oblicima društvenoga preko kojih se manifestira (npr. grupa vršnjaka) nego i s pripadnošću apstraktnom entitetu. Ukoliko se oblikuje, trajnije je prirode.

S vremenom može ojačati zbog nagomilavanja uloženi investicija pojedinih pripadnika. Uostalom to je još uvijek jedan oblik društvenoga, koji kao kamen kad padne u vodu oblikuje u kaotičnom vrelu prepoznatljiv uzorak, koji se ipak prije ili kasnije razbije.

Subkultura je uvijek enklava u dominantnom svijetu i traži ili prevladavajuće ciljeve ili sredstva za njihovo ostvarenje. Ona je marginalna i konstituira se na temelju mita (1). Svoj identitet može izgubiti na dva načina — asimilacijom u dominantni svijet (npr. demitizacija proleterijata u radništvo u modernom društvu) ili da ostvari vlastitu subkulturu kao dominantnu (npr. demitizaciju buržoazije u poduzetništvo u približno istom vremenu).

Omladinski mit, kojeg ostvaruje omladinska subkultura, kao skup načina života, vrednota i oblika stvaranja, primjer je mita karakterističnog za suvremena industrijska društva. Makro — svijest se oblikuje na temelju osjećaja o sličnoj sudbini i povezuje individualne i grupne partikularne identitete,

koje bi inače ostali nepovezani. Taj zajednički imenovatelj, po pravilu minimalan, čini omladinsku subkulturu još toliko više prepoznatljivom u atomiziranim makro — kontekstima.

Elitno stvaralaštvo oslobodilo se kako buržoaskog tako i proleterskog mita, s čime se proširilo u nepreglednu multiplikaciju načina stvaralaštva. Barthes opisuje taj proces fragmentacije na primjeru literature, dok Adorno dolazi do sličnih zaključaka obrađujući suvremenu glazbu. Za obojicu je postojeće društvo, koje promatraju kao cjelinu »slijepa ulica«. Na drugoj strani omladinska subkultura stvara svoju enklavu u dominantnom svijetu i time potrebnu distancu spram cjeline, koja nije toliko slijepa ulica koliko i paralelni svijet. Život pripadnika subkulture protiče u seobama između oba svijeta. Pošto je pripadnost uvijek samo djelomična, tako i otuđenost od cjeline po pravilu nije potpuna. Subkulturno stvaralaštvo je reducira na jedan način stvaranja, na rokenrol. Pripadnici subkulture mogu ga doživjeti kao svoj, jer i svoj život doživljavaju kao zajednički.

II

Društveni život možemo svrstati u tri područja: na ono koje je pretežno izvan našeg uticaja (i zato izvan svijesti većine ljudi), na društveno u užem smislu riječi (grupne afilacije u dominantnom i subkulturnim svjetovima) i na pojedinca (kao na subjektivnu, neponovljivu preradu spomenuta dva stava). Do neke mjere ovo razlikovanje se poklapa s distinkcijom među osobnim, socijalnim i kulturnim sistemom.

Pojedinac reagira drugačije na različitim nivoima društvenog. Na primjeru pojedinca koji je sam i u gomili to je prikazao Canetti (2). Pojedinac, koji je sam, svjestan je svoje jednohvatnosti, druge drži na distanci (što više puta doživljava i kao teret), ima svoj relativno trajan položaj u društvu, oprezan je kada se radi o nepoštivanju normi ponašanja, vanjski svijet sagledava kompleksno, nije egzistencijalno ovisan o postavljenim ciljevima, itd.

Na drugoj strani pojedinac u gomili gubi distancu prema drugima, doživljava osjećaj jednakosti s drugima (pri čemu je ovaj osjećaj prolazan, toliko dugo koliko traje i gomila), **gubi brojne inhibicije**, može se ponašati izrazito destruktivno, vanjski svijet sagledava jednostavno (obično neprijateljski), potrebuje jasan cilj za ustrajanje u gomili, itd.

Isti čovjek zato na različitim nivoima društvenoga reagira kvalitativno drugačije. Samo patološka osoba reagira, na nivou osobnog sistema, destruktivno, gubi distancu, doživljava osjećaj jednakosti s drugima, izrazito je ciljno ovisna, itd. Inače pojedinac na tom nivou izražava svu svoju neponovljivost, u grupi se svjesno prilagođava interesima drugih i time ih dobrovoljno i djelimično ograničava, međutim u gomili svoju individualnost bez nadzora gubi. Čovjekovo ponašanje tako možemo promatrati na osobnom nivou kao produkt individualne prerade društvenoga, na socijalnom nivou kao interakciju individualnoga i društvenoga i na kulturnom nivou kao djelovanje konteksta na pojedinca.

Što više pojedinac gubi distancu prema okolini, to više neinspirativan i nesretan postaje svijet u kojem živi (3). Ničeg više nema što bi prevazilazilo golo tu i sada.

Realitet pokazuje još samo sebe samog. Do takve redukcije doživljavanja svijeta dolazi iz dva međusobno zavisna razloga: zbog pritiska okoline, i slabog otpora pojedinca. Ako je jednokratnost društvenog baš u tome da ne predstavlja samo pasivnu adaptaciju na okolinu, nego da ide za cjelovit umjetan odaziv, onda možemo analogno za pojedinca ustanoviti da se u cjelini konstituira tek onda kada uspostavi do društvenog konteksta distancu i na njoj proizvede svoju vlastitu preradu društvenoga.

Druga priroda društva (4) daje globalnoj okolini u kojoj živimo značaj prirodnog zarad nečeg trajnog i datog. Među ostalim naš život čini i predvidljivijim.

Temeljne norme se ne kazivaju na stihijnosti, ne odražavaju volju pojedinca ili grupe, nego predstavljaju okvir njihovog djelovanja. U tom smislu druga priroda društva krajna pitanja svakidašnjeg života deproblematizira, pošto su oblici razrješavanja i iščekivanja postavljeni unaprijed. Normativni red koji se temelji na drugoj prirodi društva zaslužan je zato da u društvu prevladava red iznad arbitrarnosti.

Zato je preduvjet svake totalitarne vladavine da potisne drugu prirodu društva. Društvo se poljulja u temelju kada skupina ljudi uspije postaviti svoj partikularni i svjesni društveni interes na mjesto »nevidljive ruke« društva.

Ključni problemi svakidašnjeg života volutariziraju se i problematiziraju a arbitrarnost prevladava nad redom.

Pošto će razlikovanje između modernih i totalitarnih industrijskih društava biti značajno i za moje daljnje razmišljanje o fenomenu subkulture, valja ga podrobnije promatrati.

- Dva ključna područja druge prirode društva u modernim društvima su:
- tržišno robni odnosi i pripadajuće orijentacije (poduzetništvo, instrumentalizam . . .) u ekonomiji i
 - demokratičan politički sistem pripadajuće orijentacije (pluralizam, sekularizam . . .) u politici.

Ta druga priroda društva ne manifestira se jedino kroz normativni sistem društva, nego i kroz vrijednosne orijentacije temeljnih grupa, i kroz jezik u kome se krije, kako zapaža Borthes (5), povijest društva na cjelovit način prirodnog reda. Samo kod onih marginalnih grupa koje se radikalno isključuju iz dominantnih odnosa može doći do artikulacije rascjepa između normativnog i vlastitog vrednosnog sistema i sa time da potenciraju antagonističke situacije (tipičan je primjer komunističke partije u modernom industrijskom društvu).

Druga priroda modernog industrijskog društva je samorazumljiva za veliku većinu.

Tako se tržišno — robni odnosi ili demokratsko predstavnički politički sistem danas problematizira samo u još krajnje marksističkim sektama. Na drugoj strani ona je postala do te mjere neupitna da jedino još neokonzervativci osjećaju potrebu da je brane.

Druga priroda društva ne totalizira društveni život, nego označava samo opće uvjete djelovanja. Ne da diferencira na način tradicionalne zajednice, koji prožima sve društveno sa religijom i sa tim ostvaruje homogeni svijet u kojem je pojedinac uskraćen za iskustvo uzmicanja pred dominantnim svijetom. Također ne uniformira na način totalitarne države koja se pri postizanju istog cilja u većoj mjeri služi represijom. Moderno društvo omogućava u sferi društvenoga autonomne adaptacije, moguće je takođe postojanje paralelnih svjetova kao enklava u dominantnom svijetu: u ekonomiji, npr. drugih proizvodnih načina, u sferi politike političke nejednakosti, u sferi društvene subkulture.

Pojedinac se ne oslobađa jedino društveno, sve veći broj ljudi oslobađa se također i od društvenoga. To se vidi u naglašavanju samorealizacije, individualizma ili samačkog života, kao dobrovoljne životne odluke. Društveno, još posebno, ako ga pojedinac ne doživljava neposredno, gubi za njega obilježje nečeg realnog, naglasak se premješta na područje vlastite subjektivnosti kao mjesta rednog. Njegovo doživljavanje sebe postalo je za njega stvarnije od doživljavanja objektivnog. Skraćeno rečeno oslonac traži u sebi ne izvan sebe (6). Drugačije rečeno — društveno se sve više formira na nivou osobnog sistema jer ono predstavlja vjerojatno jednu od glavnih značajki modernih industrijskih društava. Ta društva se postupno oblikuju u slabo strukturiranu mrežu prelaznih odnosa, u kompleksne i fluidne uzorke društvenoga koji se rađaju na nivou pojedinaca ili grupno zapaženih dimenzija oblikovanja. Ta razlikovanja se slabo agregiraju češće se međusobno neutraliziraju.

Druga priroda društva predstavlja neki cjeloviti odgovor na probleme koje pred čovjeka postavlja prirodna okolina, uzorke materijalnih i duhovnih rješenja koji u datom tipu društva označavaju okvire unutar kojih odgovaramo na temeljna pitanja života, sigurnosti, upravljanja ili stvaralaštva.

Distinkcija na društvenu bazu i nadgradnju izgleda u tom smislu neprijemljena, jer mehanički razdvaja ono što je izvorno povezano, jer je nemoguće lučiti regulaciju odnosa od orijentacije činilaca. Situacija u kojoj »baza« nije i »nadgradnja« ukazuje na dezintegriranu drugu prirodu društva. Isprepletenost odgovora na probleme koje pred čovjeka postavlja prirodna okolina pokazuju već najjednostavniji primjeri. U plemenskom društvu je čovjek mogao uz manje razvijeno oruđe i oružje reducirati opasnosti prirodne okoline pomoću svoje osjetilne percepcije. Na taj način je »graničar« saznao odakle ga vreba opasna zvijerka ili gdje je sakriven neki plijen. Sličnu funkciju ima u plemenima australskih domorodaca svijet snova. Tu me ne zanima radi li se o percepciji utemeljenoj na osjetilu koje je kod suvremenog čovjeka zamrlo ili samo o prikladnom vjerovanju. Ono što mi se čini bitnim je da takva percepcija predstavlja sastavni dio druge prirode društva u datom primjeru na području gospodarstva ovih zajednica. Moderni čovjek zadovoljava relevantne informacije o prirodnoj okolini koje su značajne za njegov život pomoću bitno drugačijih medija — npr. masovnih sredstava komuniciranja. Ovi mediji koji su uvijek već poruka (8) uvjetuju kako prirodu informacije tako i **onoga društvenog**, i predstavljaju značajan segment druge prirode modernih industrijskih društava.

Druga priroda društva, kao što je već bilo rečeno, ne totalitarizira. Potencijalno totalizirajući učinak može imati samo grupna orijentacija koja drugu prirodu potiskuje. Ako takva orijentacija postane politički vladajuća, ako uspije nepomirljivi konflikt preseliti iz sfere partikularnog unutar civilnog društva u sferu globalnog na nivo države, zadobiva autoritativna obilježja. Ako pak uspije svoje vrednote nametnuti kao obvezujuće norme, totalitarizirajući potencijal postaje činjeničan.

Rijetko se desi da je u grupi ekskluzivizam inkluzivan. Još rjeđe uspije postati politički vladajući. Ako i uspije postati vladajući, rijetko se ne asimilira u dominantni svijet druge prirode postojećeg društva. Samo onda ako grupa ne uspije uspostaviti novu drugu prirodu društva, oslobađa se totalitarizirajući potencijal. Totalitarna država u tom smislu ne potisne samo staru (državu) nego blokira i razvoj aktualnih normativnih sistema regulacije i orijentacije. Stabilnost totalitarne države zavisi o stupnju potiskivanja stare druge prirode društva i u neposrednoj je vezi s petrifikacijom postojećeg. Fašizam i nacizam bili su interventno nestabilni jer nisu uspjeli adekvatno potisnuti drugu prirodu, i tako su kontinuirano proizvodili nenadgledane oblike konflikata. Svi pokušaji reformi u socijalizmu, gdje je potiskivanje bilo izvedeno radikalnije, od NEP-a, pa nadalje iz istog razloga se zaustavljaju na pola puta.

Karakteristično je za sve lijeve (ne u pejorativnom, nego u ideološkom smislu riječi) kritičare modernog industrijskog društva da pripisuju totalitarizirajući potencijal samoj drugoj prirodi društva, a ne konkretnoj ideološkoj praksi društvene grupe. Sam svijet je totalitaran, tvrde, a ne neka konkretna vladavina. Svaki osjećaj slobode po takvoj koncepciji može biti samo prividan, još više, on je stvarni dokaz naše stvarne neslobode, jer smo svoju neslobodu interiorizirali i ne trebamo više vanjsku prisilu da bi djelovali u skladu s vladajućim očekivanjima (9). Vrijednosna pozicija s koje govori lijevi kritičar utemeljena je na vizije konačne zajednice slobodnih ljudi, kao neizbježnoj ili barem jedinoj čovjeka vrijednoj perspektivi. Zbog toga postojeće nije nešto samo po sebi, nego je odsutnost aspiriranoga. Na primjer, socijalni mir je u stvari odsutnost klasne borbe, itd. Ne radi se samo o samovoljnom stvaranju činilaca nego i o sistematskom sužavanju područja analize.

Dominantni svijet se reducira na vlast kategorije (npr. socijalistička država kao realizacija vladavine radničke klase), a onda se kategoriji pripiše još osobina društvene grupe (radnička klasa koja hoće ovo i ono).

Totalitarizirajućih implikacija nema druga priroda društva, nego upravo suprotno njezin raspad. Kako to izgleda na primjeru socijalističke države?

U sferi ekonomije industrijska proizvodnja predstavlja okvir unutar kojeg pripadnici društva zadovoljavaju svoje materijalne potrebe. Sila koja pokreće napred jesu odgovarajuće orijentacije. Kao što je Veblen dobro znao (10) da se industrija odvija zbog biznisa, a ne obrnuto. Poduzetništvo poslodavaca i instrumentalizam radnika samo su dvije adaptacije na drugu prirodu društvenih odnosa pri čemu je odgovarajući normativni sistem samo potrebni okvir za dominaciju klasnog duha. Socijalizam je uspio uspješno potisnuti silu, koja je pokretala industrijski stroj napred. Djelovanje stroja postalo je zavisno o vanjskim faktorima koji su pretežno neekonomske prirode. Ipak problem nije samo u tome da industrija nema ugrađene razvoj-

ne orijentacije, i zbog toga je nužno rasipna. Dodatni problem je još u tom da industrijska proizvodnja nije samo okvir, već postaje cilj sam. U odsustvu utilitarnih orijentacija koje su izvan rada (rad za profit, za novac, za slobodno vrijeme...) radu se počinje pripisivati neko intrinzično značenje (radom izgrađujemo sebe i nove društvene odnose...). Rad se obožava — diže mu se spomenik u obliku tvornica, posvećuje mu se posebne praznike, postavlja ga se u središte novog ustrojstva. Zato nije bitno da se radi efikasno, nego da se radi pravilno.

Na sličan način totalitarna država, s ukidanjem političke jednakosti državljana, dezintegrira političku zajednicu i oblike predstavljanja interesa ove zajednice u institucijama države. Samo elita na vlasti može još kontinuirano i autonomno predstavljati svoje interese.

Pošto je druga priroda starog društva samo potisnuta, dolazi do zanimljivih pojava u totalitarnoj državi. Kod većine pojedinaca i grupa referentna i činjenička pripadnost društvu više se značajno ne prekrivaju. Pojedinaac, je još uvijek član matičnog društva, a ipak je njegov referentni kontekst koji označava njegove vrijednosne orijentacije izvanjski. Povremene kampanje protiv »neprijateljskih vanjskih utjecaja« tako promašuju svoj cilj. U stvari, radi se »unutrašnjim neprijateljskim utjecajima«. Većina navodno ima još uvijek orijentacije koje pripadaju kontekstu modernog industrijskog društva (npr. individualizam ili privrženost demokraciji), iako već pola stoljeća žive u kontekstu koji pokušava uspostaviti sasvim drugačije orijentacije (npr. kolektivizam ili pojam avangardne partije). Totalitarno društvo možemo odrediti kao vladavinu antireferentne elite. Takve elite dapače postoje u svakom društvu (npr. špekulanti u modernom industrijskom društvu). Ipak samo u totalitarnoj državi takva je elita vladajuća (npr. partija socijalizma). To znači da antireferentna orijentacija (ona koja je paralelna postojećoj drugoj prirodi društva) postaje vladajuća. Kako je već utvrdio Manheim (11) u takvoj situaciji samo vladajuća grupa sposobna je regulirati u skladu sa svojom predodžbom o sebi. Arbitrarno stanje kojeg stvara, može uspostaviti samo vanjska sila, anti-relevantna grupa. U socijalizmu ova pojava obuhvaća pojam avangarde, jer je uvijek ispred svoga vremena, jer djeluje uvijek s obzirom na neizbježno buduće stanje, jer može tu situaciju percipirati i evoluirati, i ne treba se obazirati na sadašnje interese političke zajednice. Totalitarna država ukida sadašnjost tako da uvijek živimo već negdje drugdje.

Dominantni svijet totalitarizma je ambivalentan što otežava artikulaciju autonomnog ili paralelnog društvenog svijeta. Tako rekavši ne postoji prepoznatljivo samorazumljivo središnje polje dominantnih odnosa s obzirom na koje bi se mogla uspostaviti alternativna pozicija.

Atonizacija karakteristična za društveno u totalitarizmu nije jedino, i također nije nužno prije svega posljedica represije totalitarne države. Isto tako se alternativna artikulacija teško uspostavlja zbog arbitrarnosti totalitarne države.

Pojedinaac u totalitarnoj državi oslobađa se od društvenoga prije svega izolacijom koja nema obilježja odlučivanja po slobodnoj volji. Ukoliko se pojedinac premješta u društvenom prostoru, često se radi o izoliranom pojedincu koji doživljava svoju izolaciju kao sve više nepodnošljivu, pa mu se kao alternativa nudi prije svega suradnja u gomili, u kojoj svoju individualnost gubi (u toj namjeri često se manipulira s nacionalnom mržnjom).

Ako sažmem: u modernim društvima dominantan svijet je propustan navije — do druge prirode društva. Iako odražava specifične vladajuće interese; oni ne mogu biti samovoljni. Tek u totalitarnoj državi koja je relativno zatvorena prema drugoj prirodi društva i koja ne uspostavlja nove prirode (npr. socijalistička civilna društva), oblikuju se uvjeti za trijumf vladajuće samovolje. Totalitarizam ukida, de-problematizirani prostor društvenoga, međuprostorni »NO MANS' LAND«, tako da svaki društveni problem postane od potencijalno strateškog značaja za obranu sistema.

Moderno industrijsko društvo predstavljamo u obliku koncentričnih krugova, od druge prirode, do na njemu utemeljenog dominantnog svijeta, do društvenoga koji omogućava i autonomnu paralelnu konstrukciju subkulturnih svjetova, do pojedinca koji u svakidašnjem životu prolazi kroz područja društvenog. Na drugoj strani se u totalitarnoj državi POJAVLJUJU kao djelomično prekrivajući krugovi potisnute druge privrede starog društva i nominalno prevladavajuće nove druge prirode društva.

III

U usporedbi s tradicionalnim za moderna društva nije tipičan jedino niži stupanj integracije pojedinca u društvo, već je i integracija drugačija. Ako je bila u tradicionalnom društvu religiozna, tako da je religija prožimala sve segmente svakidašnjeg života i pojedinac se kretao uvijek u istom svijetu, onda je za moderno društvo tipičan viši stupanj pluralnosti životnih svjetova (12). Svijet religije, ukoliko se održava, privatizira se — više ne nudi sveobuhvatne mreže simbola za smislenu integraciju u društvo, već prije svega individualan dostižan pogled na svijet. Moderni čovjek u tom smislu doživljava metafizički gubitak zavičaja, barem ako ga izjednačimo s iskustvom postojanja homogenog, dominantnog svijeta. Na taj svijet pojedinac je vezan prije svega posredno preko konteksta druge prirode društva.

Pripadnost postaje također sve više neobavezna. U sferi ekonomije ona se dešava uglavnom preko ulaza u svijet rada. Pa ipak taj proces ne doseže pojedinca na nivou osobnog sistema, jer je u modernom društvu pojedinac na svoj rad vezan više instrumentalno nego afektivno. Dakle, rad kao sredstvo za preživljavanje slobodnog vremena, u kojem se pojedinac povuče u svoj zasebni svijet ili sferu autonomnoga ili paralelnog društvenog. Isto tako i sfera politike u modernim društvima, time da de-problematizira većinu konflikata, omogućava kako povlačenje tako i alternativne oblike političkog djelovanja (npr. novi društveni pokreti ili neposredna demokracija). Pripadnost dominantnome svijetu (npr. preko zaposlenja ili političke participacije) ili subjektivnome svijetu (npr. grupa vršnjaka) u modernom društvu nije više samorazumljiva i automatska, ona je u sve većoj mjeri stvar pojedinčeve odluke.

Subkultura u svakidašnjem životu je enklava u kojoj pojedinac proživljava samo jedan, može biti manji dio svog vremena, iako može sa gledišta značenja kojeg tom vremenu pripisuje značiti mnogo više.

Tako za mladog čovjeka življenje u dominantnom svijetu (rad, škola, obitelj...) može biti samo priprema za večer u društvu vršnjaka. Vjerojatno će

se vrijeme kojeg pripadnik omladinske subkulture proživljava u subkulturalnoj enklavi postupno produžavati. Razlog za to je prije svega u većoj propustljivosti između dominantnog i subkulturnog svijeta. Sve više će biti takvih koji će biti trajno odvojeni od dominantnog života (nezaposlivi, nezaposleni, samci, apolitičari. . .) i takvih koji su se u velikoj mjeri oslobodili od društvenoga.

Ipak to važi samo za moderna industrijska društva, dok se u totalitarnim državama jako sužava prostor subkulture. Pošto dominantan svijet nije jasno konstituiran, to već samo po sebi otežava artikulaciju alternativne pozicije kao mogućnosti. Migracije između svjetova postaju nejasne pošto su granice neprovidne.

Razlika u usporedbi s modernim društvima pokazuje se i na primjeru anomije. Anomiju određujem kao raskorak između kultura strukture dominantnog svijeta (sklop normativnih ciljeva) i socijalne strukture društvenog (sklop socijalnih resursa koji su na raspolaganju za ostvarenje tih ciljeva). S obzirom na to anomija može biti dvojne prirode: može biti ciljno komforna, pri čemu se deprivacija pojavljuje na nivou sredstava (tipičan primjer anomije sredstava jest radnička subkultura 19. stoljeća), a može biti ciljno devijantna dok su joj sredstva na raspoložbi (boljševička kontrakultura je tipičan primjer).

Marksitička doktrina je ta dva tipa pobrkala, s time da je proleterijatu pripisala ciljnu anomiju, a onda još i sredstva kojima valja dokinuti taj nepostojeći raskorak.

U totalitarnoj državi situacija postaje post-anomična. Mnogo je bliže neautentičnosti (13) u kojoj dominantni svijet nudi izgled rezonivnosti iako je u stvarnosti otuđujući. Ovo je tipičan primjer inkorporacije radničke subkulture u nastajuću kvazi-zajednicu socijalizma kao vladajuću i dominantnu, iako nije ni jedno ni drugo.

Samo pojedinac koji u društvenom životu nije prikraćen za doživljaj anomičnog raskoraka može uspostaviti i održavati alternativnu poziciju. Mogli bi reći da u totalitarnoj državi sam dominantni svijet postaje anemičan raspolučen između utopijskih ciljeva i sredstava, koja su u cjelini neadekvatna. U takvoj situaciji baš ustrajanje na društvenom rubu, ukoliko je to uopće moguće, znači jedini način uspostavljanja autentične društvene pozicije. Iako može djelovati primjena dominantnih socijalnih sredstava (zbog anomičnosti svijeta po partiji) samo dezintegrativno (npr. planiranje u ekonomiji ili jednostrančarstvo u politici), postaje baš subkulturno društveno od strateškog značenja za održavanje same totalitarne države. Drugim riječima, to znači da se može takva država održavati samo na temelju slabog funkcioniranja normativno predviđenog sistema (sa sivom ekonomijom, politikom i kulturom). Trijumf socijalizma kao što je zamišljen, u tom bi smislu značio kraj društvenog kakvog poznamo.

Prva barijera koju totalitarna država stavlja na put konstituiranja subkulture je već spomenuta ambivalentnost granica. Druga vrsta je više neposredna i izvire iz djelovanja same kvazi-zajednice.

Kao nekad tradicionalna zajednica pokušava sada totalitarna država uniformirati sve društveno s time da religiju zamjenjuje totalna ideologija. U mnogo više diferenciranoj situaciji i zbog postojanja vanjskog relevantnog

konteksta, ujedinjenje društvenoga svijeta ne može biti niti približno tako totalno. Seobe između društvenih svojstava u totalitarnoj državi, ukoliko do njih dođe, često se problematiziraju. Društvo nije više sekularna, tu-svjetna agregacija raznorodnih partikularnih tendencija, koje druga priroda društva povezuje u samorazumljivu cjelinu, nego se društvo pokušava konstituirati kao moralna zajednica, koja se ostvaruje voluntarizmom marginalne partije. Odstupanja od konstitutivnog normativnog rada nisu više samo anomična iskustva pojedinaca koji prolazi između dominantnih i subkulturnih svjetova, nego postaju stvar devijantne patologije, koja ugrožava postojeće i mora biti na neki način odstranjena.

Subkultura je pounutrašnjena autonomna praksa, društvena aktivnost, koju možemo odrediti kao realizirani projekt životne fikcije, u usporedbi s dominantnim uzorkom, prepoznatljivim, alternativan ili paralelan »načinom životnog pisma«, kao alternativni oblik društvenog samorazumijevanja.

U socijalizmu partija predstavlja primjer subkulture u širem značenju riječi (kao združenost društvenog samorazumijevanja i ekspanzivnog sub-političkog stava), koja je već skoro pola stoljeća vladajuća, ali bez uspjeha u tome da postane i dominantna, i da uspostavi socijalističku drugu prirodu društva. Tako postaju dominantni odnosi stvar samorazumijevanja subkulture na vlasti, subkultura koja svoje stavove ne uspijeva učiniti dominantnim, i tako je osuđena na društvenu marginalnost. U totalitarnoj državi ne radi se jednostavno o tome da neka grupa dobije monopol na vlast, nego o tome da zavladaju marginalci.

Ako je tradicionalna zajednica prije svega moralna zajednica i moderno društvo prije svega samorazumljiva zajednica, onda se totalitarna država približava potisnutom društvu; s gledišta anti-referentne skupine ona je samovoljna, s gledišta nosioca drugih društvenih interesa ona je nemoralna zajednica.

IV

Sve veća prisutnost omladinske subkulture u svakidašnjem životu jedna je od temeljnih posebnosti modernih društava, posebice poslije II. svjetskog rata. Proces je išao od ostvarivanja subkulturne enklave 50-tih godina, do toga da postaju neke vrijednosne orijentacije omladinske subkulture u 80-im godinama sve više prisutne također i u drugim kategorijama stanovništva. Biti »mlad« postaje sve više nakana i želja starijih što se odražava u imidžu, aspiracijama, oblicima stvaralaštva, itd. . .

Kako si možemo rastumačiti ovaj proces ekspanzije omladinskog mita? Nabrojat ću samo neke faktore koji mi se čine bitnima.

Kao prvo radi se o razvojnoj tendenciji u samoj elitnoj kulturi na početku dvadesetog stoljeća koja je dovela do već spomenute nepregledne multiplikacije načina stvaranja. Na primjeru glazbenog događanja o tom procesu dekompozicije govori Adorno (14). Raskorak između narodne i elitne glazbe koji je bio u vrijeme Mozarta još premostiv, u početku 20-og stoljeća se produbljuje. Glazba više nije htjela biti u funkciji popunjavanja praznina, kaže Adorno, koja omogućuje fantazmu cjeline s time da je izvodi.

Ona hoće postati mrlja koja klija, koja onemogućava, koja trga iz ugone. Iako se ne slažemo s Adornovim utemeljenjem moderne glazbe, kao glasnikom bezzavičajnosti u lažnom zavičaju, ili glasnikom klasnog odnosa u cjelini, ili seizmografom realnosti i sl., ostaje činjenica da je razvitak glazbe vodio u atonalnost, atematizam i bezobličnost. Isto tako je nedvojbeno istinito da je došlo do skoro potpunog otuđenja slušaoca od te glazbe. Adorno mjenja ovu činjenicu u vrlinu, kada kaže, da se može istiniti moderni rad izvesti u potpunosti jedino bez publike (15). Pozornice elitne glazbe u tom vremenu su se promijenile u muzeje u kojima se izvodila povijest glazbe. Ova skoro potpuna izolacija elitnog glazbenog stvaralaštva od druge prirode društva (demaskirati hoće »zastrtu istinu svijeta« rekao bi Adorno) i od društvenoga (stvaralac predstavlja samoga sebe) je brzo pronašla svoj izraz u brojnim inačicama averzije do svega masovnog i narodnog; prvi je taj prezir sistematično izrazio Ortega Y Gasset (16), slijedila ga je hrpa imitatora u našem prostoru. Zadnji koji je sa svojim anti-demokratskim elitizmom izazivao pažnju bio je Amerikanac Allan Bloom (17).

Na drugoj strani i jazz glazba se poslije II. rata, unatoč Adornovom ustezanju (18), razvijala u pravcu nepregledne kompleksnosti, jednostavne harmonije zamijenile su zapletne tvorbe akorda, jednostavne ritmove sve više složene ritmom. Improvizacija se oslobodila harmonijskih i ritmičkih ograničenja. Razvoj je završio u free jazzu, koji više nije niti glazba za ples niti glazba za druženje nego svečan komoran događaj.

Proces kojeg sam opisao na primjeru elitne glazbe i jazzu, (u velikoj mjeri to važi također za moderno stvaralaštvo uopće), razvijao se k nepreglednoj multiplikaciji načina stvaranja.

Na drugoj strani tradicionalna narodna glazba, gubila je ako se opet ograničim na ovaj oblik stvaralaštva, unatoč nekim pokušajima reafirmacije, s procesom modernizacije svoj kontekst, drugu prirodu tradicionalnog društva. Nije uspjela revitalizirati niti tako masovni i organizirani omladinski pokret kao što je bio onaj kojeg je predstavljao na početku stoljeća Wandervogel.

Gore opisani proces nepregledne multiplikacije načina elitnog stvaralaštva na jednoj i odumiranja narodne glazbe u novim urbanim središtima na drugoj strani, pratio je, pogotovo poslije II. svjetskog rata, proces jačanja svijesti o posebnoj grupnoj pripadnosti mladih.

Poslije II-og svjetskog rata u modernim društvima izašla su na vidjelo brojna moralna pitanja, koja su se manifestirala pogotovo u porodici i u odnosima između roditelja i djece. Rastuća skeptičnost prema vrijednosnim orijentacijama, koja je bila normalna reakcija na petogodišnji zalazak zapadne civilizacije, kojeg su odigrali njihovi roditelji, doprinijela je oblikovanju posebne svijesti mladih.

Značajnu ulogu odigrao je i tehnološki razvoj poslije rata. Širili su se neki masovni mediji (radio, televizija, gramofon itd), u narastajućem broju porodica različitih klasnih pripadnosti i u kolektivnim okupljanjima (el. instr. i pojačala itd...). Ti mediji bili su ključnog značenja u izjednačenju orijentacija prostorno raspršene omladinske populacije.

Obavezno školovanje, produženo trajanje školovanja i ekspanzija školskog sistema na sve slojeve stanovništva odigrali su vrlo važnu ulogu. Ne radi se samo o odgađanju ulaska u svijet odraslih i s time moguće asimila-

cije, nego i o produženju razdoblja u kojem živi u društvu vršnjaka i time aktivno kreira svoju vlastitu pripadnost.

Brz ekonomski razvoj poslije drugog rata povećao je potrošačku moć stanovništva, od čega je imala korist i mlada populacija. Veća ekonomska samostalnost omladine bila je značajna, jer je većina subkulturnih praksi vezana uz potrošnju u slobodnom vremenu.

Svi ti činioci, a sigurno i još neki drugi, doprinijeli su artikulaciji svijesti o zajedničkoj pripadnosti. Ipak, je bilo potrebno za nastanak omladinskog mita ovu nastajuću svijest povezati s vlastitim oblicima stvaralaštva (do čega Wandervogelu, npr. nikada nije došlo). Ova posebna svijest nije se mogla utemeljiti niti na buržoaskom niti na narodnom mitu.

Buržoaski mit se je, kao što smo vidjeli, fragmentirao u asocijalan, dok je narodni mit u modernim urbanim središtima izgubio svoj kontekst. Inovacija koja je omogućila nastanak i kasnije kontinuirano uspostavljanje omladinskoga mita, bio je rokenrol.

Proces do kojeg je došlo u modernim industrijskim društvima 50-ih godina našao je svoj zakašnjeli i nepotpuni izraz također i u totalitarnim državama. To je bilo moguće zbog toga jer je svaka totalitarna država samo nepotpun sistem, koji može uniformirati svijet društvenoga samo parcijalno, preko totalne ideologije. Upravo ne postoji niti kao tendencija, jer se u odsutnosti socijalističke druge prirode društva totalitarna kvazi-zajednica ne može ostvarivati kontinuirano, nego privremeno i kampanjski. Fazama uniformizacije društvenoga svijeta slijede faze dezintegracije, u kojima se želje po transformaciji lomljivog društvenoga u društveni sistem završavaju s privremenim napuštanjem totalitarnog projekta. U takvim razdobljima svoj prostor nađu i neke autonomne i paralelne društvene prakse. Vjerojatnije će se pojaviti one prakse koje vladajuća grupa prepoznaje kao manje značajne. Karakteristično za socijalističke države jest da se najprije otvorio prostor društvenoga, i to na području kulture. U razdobljima liberalizacije ovo govori u prilog razvoju omladinskog subkulturnog stvaralaštva, iako su u usporedbi s modernim zapadnim društvima ove mogućnosti uvijek ograničene. U poslijeratnoj Sloveniji povremeno su se pojavljivala sva tri oblika omladinskih subkultura, koje su i inače karakteristične za poslijeratna moderna industrijska društva — kako subpolitike, tako i subkulture u užem značenju riječi i kontrakture.

Za subpolitike je karakteristično, da prije svega ne pokušavaju artikulirati alternativne životne stilove i stvaralaštvo, nego ostvariti političke vrednote koje vladajuća politika određuje ili kao manje važne ili ih po mišljenju pripadnika subpolitike ne ostvaruje dovoljno.

Tipična subpolitika s kraja 60-ih i početka 70-ih godina, bio je studentski pokret koji je problematizirao prije svega »izdaju« vriednosti revolucije, a to znači da vladajuća politika nije uspjela postati uistinu vladajuća. Za 80-e godine karakteristična su nova društvena gibanja, koja inače u drugačijim okolnostima, u kojima je totalna ideologija izgubila velik dio legitimnosti, radikalnije problematizira vladajuću politiku. Značajan čimbenik oslobođenja aktera u tim pokretima nudio je koncept civilnog društva, koji je prvi put u povijesti nove države omogućio paralelnu konceptualizaciju subpolitičkog stava, stava koji se u cijelosti oslobodio totalne ideologije. Inače je i za nove

društvene pokrete, kao i za subpolitiku karakteristično da ne razvijaju vlastiti subkulturni stil u užem smislu riječi.

Subkultura u užem značenju riječi pojavljuje se s većim ili manjim poteškoćama u cijelom poslijeratnom razdoblju, od jazzovske subkulture 50-ih, do rocka 60-ih i punka 70-ih godina.

Svaka od njih je više ili manje snošljiva, zavisno od otvorenosti referentne i tolerantnosti matične okoline, razvijala izvorne orijentacije i stilove. Svako od njih u svoje vrijeme doživljavalo je i pokušaje eliminacije.

Pošto je punk u Sloveniji napravio značajan subkulturni proboj, kako po stupnju artikulacije vlastitog stila, po prisutnosti u svakidašnjem životu, te po brojčanoj signifikantnosti, pa je sigurno zanimljivo pitanje kako je do toga moglo doći? Sigurno ima više uzroka. Navest ću samo neke koji mi se čine značajnima. Punk-rock je, na način kako se oblikovao u Engleskoj poslije 1976. u do tada najprečišćenijem obliku na površinu istisnuo neke inače latentno uvijek prisutne teme omladinskog mita o dosadi, ravnodušnosti, depresivnosti, izolaciji, osjećaju nemoći, itd. Iskustvo neautentičnosti, za koga smo već ustanovili da je u totalitarnim državama preovlađujući, generira baš takvo doživljavanje svijeta. U okolini, u kojoj su granice izbrisane i artikulacija autonomne pozicije otežana, svoje mjesto u društvu ćemo vjerojatnije sagledati kao prostor datosti. U tom smislu eventualne preokupacije punk rocka pojavile su se u isto vrijeme kao prevladajuće doživljavanje svakodnevice. Uz ovaj, po mom mišljenju središnji činilac, potrebno je uzeti u obzir još brojne druge. Totalitarna država u odsustvu druge prirode društva ne razvija se evolutivno nego ciklički stagnira. Ciklusi se generiraju prije svega u kampanjama, a ove održavaju rascjep vladajuće elite između održavanja sistema i vlastite pozicije. Ovo njihalo se u kritičkom razdoblju recepcije punka u Sloveniji počelo kretati baš u pravcu opuštanja potisnutog društvenog. Relativno tolerantna klima pak je neophodna za razvoj omladinske subkulture. Vladajuća subkultura na punk je odgovorila represijom tek onda kada su se počele ukazivati njegove socijalne implikacije početkom 80-ih godina.

Još jedna značajna činjenica koju po mom mišljenju ne smijemo mimoći, jest okupljanje generacija mladih 70-ih godina. Nekoliko generacija uzastopce se u vrijeme pojačanog totalitarizma nije uspjelo izraziti u svom vremenu. U vrijeme studentskog pokreta bili su još premladi za subpolitiku, u 70-im g. vrijeme se za njih zaustavilo, tako da krajem 70-ih još nisu bili prestari za subkulturu pank. Tako se je u prvom razdoblju pank u Sloveniji razvila veća kritička masa stvaralaca nego bi se inače razvila. Najkreativniji na početku bili su najstariji među njima.

Ipak se je u posebnim uvjetima konstituiranja već skrivala buduća dezintegracija scene. Razlika između omladinskog mita kako se je konstituirao na zapadu i kod nas jest barem u jednoj bitnoj točki. Na zapadu to je bio stav koji je bio pretežno ograničen na subkulturu, a kod nas je pak predstavljao dio svakidašnjeg života. Osjećanje koje u nas tematizira punk nije bilo specifično omladinsko. Što više ga je punk tematizirao to više je brisalo svoje subkulturne granice i asimiliralo se u opće društveno. Paradoksalno je s time nastao izravan stav pasivnog odklanjanja jedne od premisa aktivnog angažmana.

Ne potcjenjujući neke vanjske faktore koji su pridonijeli dezintegraciji pankerske subkulture početkom 80-ih, čini mi se da je potrebno uzeti u obzir i unutarnje faktore. Ako je bio u Engleskoj pankerski stav u velikoj mjeri dio autonomnog subkulturnog spektakla, onda preplavljenost osjećajima neautentičnosti u svakidašnjem životu totalitarne države rijetko omogućuje takovu distancu. Totalitarna država odgaja sudbinu odanog pojedinca koji će vjerojatnije sam sebi proricati neuspjeh kojeg će na kraju i doživjeti na način samoostvarujućeg predskazanja.

Kontrakulture kao pokušaji sinteze subpolitičkog stava sa subkulturnom orijentacijom u užem smislu riječi su ambivalentnije (19). Kontaminirane su ili s vladajućom politikom (npr. SKOJ) ili s vladajućom kulturom (npr. NSK — neue slowenische kunst sa socijalističkim realizmom).

Kako subpolitike tako i kontrakulture iskorištavaju omladinski mit, kojeg stvara jedino subkultura u užem značenju riječi, sjecište svijesti o zajedničkoj pripadnosti i zajednički oblici stvaralaštva.

Za subkulturnu pripadnost u užem značenju riječi karakteristične su, u usporedbi s pripadnošću dominantnom svijetu, posebne vrijednosne orijentacije koje možemo prikazati slobodno po Parsonsu i Shilsu (20) sa varijablama uzorka. Moramo biti svjesni da subkultura predstavlja samo dio, po pravilu manji, svakidašnjice njihovih pripadnika. Još više, pripadnici subkulturnog i dominantnog svijeta razlikuju se međusobno samo po nekim orijentacijama, nikad po većini, a kamoli po svim. Pojedinač nikad nije cjelovito u subkulturi, izuzev u rijetkim primjerima totalnih zajednica.

Koje temeljne razlike u orijentacijama čine granice između pripadnika subkulturnog i dominantnog svijeta?

Samorealizacija ili orijentacija na druge

Prvi pojam naglašava izražavanje samog sebe, drugi instrumentalne djelatnosti iz osjećaja dužnosti prema drugima. Pripadnik subkulture oslobađa se prevladavajućih konvencija — doduše privremeno, povremeno i djelomice, a ipak. Pripadnik dominantnog svijeta posvećuje većinu svoga vremena i sposobnosti drugima (na radnom mjestu, u porodici itd.). Životni stav prvoga možemo izraziti sa »I Wont a be Me«, međutim drugi se otkriva samo preko služenja drugima »You Gotta Serve Somebody«.

Autonomija ili sloboda

U prvom primjeru pojedinac je skeptičan ili nezainteresiran za ciljeve koji premašuju horizont njegove individualne egzistencije. Zanima ga prije svega njegova individualna autonomija u okolini, koja ga na svakom koraku pokušava ograničiti. U drugom primjeru pojedinac je privržen tradiciji društva, nekom konačnom cilju. S gledišta prvoga čežnja prema slobodi je besmislena i smiješna aktivnost. Drugi, međutim u svom poslanstvu gubi autonomnost u svakidašnjim aktivnostima (za Adorna je, na primjer, istinsko stvaralaštvo jedino nastavljanje klasne borbe drugim sredstvima). Prvi se odazi-

va, kao pojedinac i pripadnik grupe, neposredno na društveno, za drugog društveno je uvijek već nešto drugo i posredovano, zbog čega nije sposoban za autonomno reagiranje. Ako subkultura uspostavi distancu prema svakidašnjici i tako ostvari prostor za stvaranje, onda drugi stav pokušava ovu granicu svjesno izbrisati.

Povlačenje ili pripadnost

Pripadnik subkulture na postojeće nije vezan niti pozitivno niti negativno. Pripadnik dominantnog svijeta, međutim ima osjećaj neprimjereno sudbinskije povezanosti s postojećim. Prvome dvostruka pripadnost omogućuje veću lomljivost povezanosti i neobvezatnost odnosa, drugi je međutim sve investirao u »jednodimenzionalni svijet«. Zbog toga će prvi reagirati strpljivije u situacijama koje će drugi doživljavati kao isključujuće za njega.

Masovnost ili elitizam

Za prvog je važno ono stvaralaštvo koje pronalazi spontani odaziv u oblicima subkulturnog druženja, dok je za drugog relevantno samo ono stvaralaštvo koje odgovara unaprijed definiranim autarkičkim standardima i koje je bilo stečeno mukotrpnim radom, odricanjem i disciplinom i bez obzira na odziv javnosti. Manheim ima u mislima sličnu distinkciju kada razmišlja o demokratizaciji i aristokratskoj kulturi (21). Prvi cijeni spontanost, užitak i zabavu, a drugi u tome vidi siguran znak vulgarnosti, balkanizacije i pomanjkanja osjećaja za mjeru. Za prvog stvaralaštvo uopće nije moguće ako ga ne prati zabava, za drugog nema pravog stvaralaštva bez muke. Za prvog nijedna materija nije unaprijed neprimjerena i uzvišena, a drugi sve masovno izjednačuje s osrednjim i sve elitno s iznimnim. Stvaralaštvo pripadnika omladinske subkulture se odnosi na zajednicu kojoj pripada, elitist međutim, kao izolirani pojedinac se poziva na nešto više, to je ono Više, na Čovjeka iznad pojedinca, na izvanvremensku Umjetnost, iznad konkretnog stvaralaštva.

Neovisnost i ovisnost

Prvi pokušava djelovati kao slobodni poduzetnik, u svom stvaralaštvu vidi robu koja se potvrđuje na tržištu. U tome ne vidi nikakve otuđenosti fetišizma ili nasilja transnacionalnih društava, baš suprotno: zalaže se što tjesniju vezu između proizvođača subkulturnog blaga i pripadnika subkulture kao potrošača, bez nepotrebnog političkog posredništva. Drugi uspostavlja jaz između stvaralaštva i potrošnje, u prodaji kulturnih dobara vidi epohalni problem, zbog čega zahtijeva državnu potporu za svoje djelovanje. Ako je prvi populist koji svoj rad stalno provjerava u javnosti, preko javnosti uspijeva i u javnosti prije ili kasnije propada; drugi stvara za buduće generacije, za vječnost, usred potpunog nerazumijevanja bezvrijedne i vulgarne mase, izbjegava poraz time da se unaprijed odrekne provjeravanja. Prvi stvara za

potrošnju, drugi se hvali time da je prava umjetnost samo ono što ničemu ne služi (22).

V

E. H. Armstrong rođen je u New Yorku 1890. U četrnestoj godini prvi put je čuo za Moreonija, a dvije godine kasnije je sam odašiljao bežične signale sa svog tavana. Kasnije je studirao kod Pupina na Columbia univerzitetu. U prvom ratu ratovao je u Francuskoj gdje je dobio ideju za superheterodinski odašiljač i za frekvencijsku modulaciju koja se upotrebljava u opsegu UKV. To je valno kretanje koje je malo osjetljivo na smetnje i širi se brzinom svjetlosti po svemiru.

Na Anthei dugo su primali samo radio valove koje su odašiljala svemirska tijela — galaksije, sunce, neke planete, kvazari, pulsevi ili supernove. U početku 50-ih godina uhvatili su prve umjetne signale, dolazili su s planete Zemlje, prvo samo zvučni, kasnije i slikovni signali. Talasanje se nastavljalo, gomilalo i stupnjevalo do oštrog rokenrola. Onda je prvi Antheanac pao na zemlju (23).

T.J. Newton, tako mu je bilo ime, pet je godina istraživao ovaj svijet, ali ostao mu je jednako stran i nepristupačan kao na početku. Kada je saznao da će na zemlji morati proživjeti ostatak svoga života, odlučio je snimiti ploču, nekakvo oprostajno pismo stanovnicima rodne umiruće planete. Nadao se da će se ploča vrtjeti na radiju i preko UKV-a proputovati svemir. Ipak za radijske uređaje bila je previše neobična da bi je puštali. I kakva je bila poruka? Ah, adio! Idite do vraga! Itd.

Newton izražava temeljne dileme izražene u ovom eseju: život u tuđem svijetu koji nas malo zanima i vezanost uz izgubljene stvari koje predstavljaju naš zavičaj.

(sa slovenskog preveo Petar **Lađević**)

LITERATURA

- (1) Roland Barthes: **Writing Degree Zero and Elements of Semiology**, Beacon Press, 1967, str. 84—85
- (2) Blias Canetti: **Crowds and Power**, Penguin Books, 1973, str. 32—33
- (3) Karl Mannheim: **Essays on the Sociology of Culture**, Routledge & Kegan Paul Ltd., 1967, str. 244
- (4) Zygmunt Bauman: **Towards a Critical Sociology — An Essay on Commonsense and Emancipation**, Routledge & Kegan Paul, 1976, str. 3
- (5) Barthes, isto, str. 10
- (6) Peter L. Berger, Brigitte Berger, Hansfried Kellner: **The Homeless Mind**, Penguin Books, 1974, str. 74
- (7) Canetti, isto, str. 392
- (8) Marshall McLuhan: **Understanding Media: The Extensions of Man**, Signet Books, 1964
- (9) Mladen Dolari: Strel sredi koncerta, v T.W. Adorno: **Uvod v sociologiju glasbe**, DZS, str. 307
- (10) Thorstein Veblen, v ed. Timothy Raison: **The Founding Fathers of Social Science**, Scolar Press, 1979, str. 151
- (11) Mannheim, isto, str. 100
- (12) Berger et al., isto, str. 75—76
- (13) Amitai Etzioni: **The Active Society — A Theory of Societal and Political Process**, Collier — Macmillan Ltd., 1968
- (14) T.W. Adorno: **Uvod v sociologiju glasbe**, DZS, 1986, str. 235.
- (15) Adorno, isto, str. 272
- (16) Ortega y Gasset: **The Revolt of the Masses**, W.W. Norton & Company, 1957
- (17) Alan Bloom: The Closing of the American Mind, recenzija Benjamina Barberja iz Herper's magazine, v **Naši Razgledi**, 26. 2. 1988, str. 131—132
- (18) Adorno, isto, str. 51—52
- (19) Theodore Roszak: **Kontrakultura**, Naprijed, Zagreb, 1978, str. 41
- (20) Talcott Parsons, E. A. Shils: **Toward A General Theory of Action**, Harper Torchbooks, 1962
- (21) Mannheim, isto, str. 212
- (22) Adorno, isto, str. 137
- (23) Walter Tevis: **The Man Who Fell To Earth**, Pan Books, 1976

ANTHEA

GREGOR TOMC

Institute for Sociology, Ljubljana

In this elaboration of the formation of subcultural worlds, the author distinguishes three levels of the societal: 1. the societal in the broader sense of the world, 2. as a context in which our group memberships occur and 3. our individual unrepeatably re-making of social experience. Society's second nature is the region of the societal which opposes our will-power and which represents the context of our group and individual activities. Society's second nature, as a given condition, can be only repressed, but never removed. Along with the criticism of totalitarian rule, its precondition being the suppression of society's second nature, the author has presented a few of the basic pairs of distinctions in orientations representing the barrier between those who belong to the subcultural and those belonging to the dominant world.

(na engleski prevela Sanja **Vrhovec-Vučemilović**)